**Muharrem KESİK, At Üstünde Selçuklular, Türkiye Selçukluları'nda
Ordu ve Savaş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, 268 s.**

S. Haluk KORTEĻ*

Selçuklular Dönemi, özellikle Anadolu'nun Türk vatani haline getirilmesinin ilk adımını oluşturan olayları içermesi sebebiyle tarihimize ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Bu devir, aynı zamanda İslamiyet'in de Anadolu coğrafyasında yerleşip yayıldığı dönemdir. Bilindiği üzere Ortaçağ'da Müslüman Arapların yüzyıllar boyu uğraşıp hakim olmayı başaramadığı Anadolu'yu fetheden ve yurt yapan, Selçuklu Türkleri olmuştur. Diğer taraftan mirasçısı olduğumuz Osmanlı İmparatorluğu'nu anlamının yolu da onların öncülleri olan Selçukluları iyice tanımaktan geçmektedir. Ancak bu, Selçukluları sadece siyasi tarih boyutuyla değil; kültürleri, medeniyet eserleri ve kurumlarıyla bir bütün olarak araştırıp tanımakla gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan son yıllarda Selçuklu tarihiyle ve özellikle de Selçuklu kurumları tarihiyle alakalı bilimsel yayınların sayısının artması gerçekten çok sevindiricidir. İşte bahis konusu çalışmalardan biri de Muharrem Kesik'in Anadolu Selçukluları'nın (miladi 1075-1308) askeri tarihini konu edinen kitabıdır.

Eser bir "Giriş" ve 6 bölümden oluşmaktadır:

Yazar "Giriş"te (s. 19-24) İslamiyet öncesi dönemde hüküm süren Türk devletlerinin (Hunlar, Hazarlar, Göktürkler) orduları, savaş sistemleri ve askeri kültürleri hakkında kısaca bilgi verir.

"Türkiye Selçukluları'nda Ordu Devlet İlişkisi ve Orduyu Oluşturan Unsurlar" adını taşıyan I. bölümde (s. 26-70) asker kökenli kişilerin devlet yönetiminde sahip oldukları öneme dikkat çeken yazar Kesik, orduyu oluşturan unsurları; *Gulâmlar yani Hassa Ordusu, İktalardaki Sipahi Askerleri ve Yardımcı Birlikleri Oluşturan Ücretli Askerler* (cerahorlar), *Bağlı Devletlerin Savaşta Yolladığı Kuvvetler, Uçlarda Görev Yapan Türkmenler ve Gönüllüler* şeklinde ayrı alt başlıklar halinde ele almaktadır.

Türkiye Selçuklu ordusunda görev yapan kumandanlar başlığı altında ise *Melikü'l-ümerâ* (Beylerbeyi), *Emîr, Sübaşı* (Serleşker), *Ellibaşı, Çavuş* (Serheng), *Kûtval* müesseseleri tek tek açıklanmaktadır. Bu görevlilerden ellibaşı, sübaşı, emîr, emîr-i sipehsâlâr ve melikü'l-ümerâ, Türkiye Selçuklu ordusunun belkemiği durumundaki iktâ askerlerinin (timarlı sipahiler) kumandanlarıydılar.

Yazar, atabeglerin idari ve askerî rollerini izah ederken hükümdar atabeyliği ile şehzade eğitmenleri olan atabeylerin (lala), günümüz tarihçilerinin düşündüklerinin aksine, farklı iki kurum olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünü savunmakta; ancak kaynaklarda bunu destekleyici mahiyette bilgilerin bulunmadığını ilave etmektedir (s. 54).

Kumandanların, şehzadelerden hangisinin tahta çıkacağını belirlemedeki rolleri, sultanların kumandanlara verdikleri cezalar, kumandanlar arasındaki çekişme ve anlaşmazlıkların devlete ve ülkeye verdiği zararlar da bu bölümde ele alınmaktadır. Ordunun savaş öncesi düzeni,

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, hkortel@akdeniz.edu.tr

ordudaki asker sayısının 20.000 ila 100.000 arasında değiştiği belirtildikten sonra devletin askeri karakterinin sikkelerdeki figürlere nasıl yansıdığı, aynı bölümde ele alınan konular arasındadır.

Kitabın 2. bölümü (s. 71-102), Türkiye Selçukluları'nın savaşta kullandıkları silahlara ayrılmıştır. Burada silahlar hafif silahlar (ok, yay, kılıç, mızrak vb.), savunma silahları (zırh, kalkan, miğfer) ve kuşatma silahları (mancınık, neffâte, nakkâb, çarh vb.) olarak 3 ana grupta incelenmektedir. Silahların yalnız savaşta kullanımları değil, üretimleri hakkında da bilgi verilmektedir. Bundan başka, ordunun mühimmat ve silah deposu durumundaki Zeredhâne ve lojistik birimler üzerinde durulduktan sonra Ortaçağ "*Türk süvarisinin kanadı*" kabul edilen atlar ve at eğitiminin püf noktaları açıklanmaktadır. Verilen bilgilerden hükümdarların açık renkli ya da beyaz atları tercih ettiklerini de öğrenmekteyiz.

"*Savaş Taktikleri ve Hileleri*" adlı 3. bölümde (s. 103-113) ise Türkiye Selçukluları'nda örnekleri görülen sahte geri çekilme, su kaynaklarının kullanılamaz duruma getirilmesi, tarla, mera ve ekinlerin yakılması suretiyle düşmanı yıpratma, tepelerden düşmanı izleyerek burarlardan düşman ordusu üzerine kayalar yuvarlama, düşman ordusundaki soydaşlarını kendi tarafına davet etme, öldürülen düşmanların -özellikle de kumandanların- kellelerini mızrak ucunda teşhir ederek düşmanın moralini bozma, sahte mektup yazarak düşmanı yanıltma, pusuya düşürme tuzakları, düşmanın takibini önlemek için atların ters nallanması, düşman ordusundaki kumandanları korkutma veya armağanlar yoluyla kendi tarafına çekme gibi çeşitli savaş taktik, oyun ve hilelerinden bahsedilmektedir.

"*Savaş Uygulamaları*" başlığını taşıyan 4. bölümde (s. 113-158) Türkiye Selçukluları'nın savaştan önce, savaş sırasında ve savaş sonrasında adet haline getirdikleri birçoğu kurumlaşmış uygulamalar ele alınmaktadır. Burada "*Savaş Öncesindeki Uygulamalar*" başlığı altında casuslar (mühîler) ve haber alma faaliyetleri konusuna geniş yer verilmiştir. Casusların genel özellikleri, kılık değiştirmeleri, elçilerin nasıl casusluk yaptıkları açıklanmaktadır. Savaştan önce hükümdarın başkanlığında kurulan danışma meclisleri (meşveret), savaş öncesi ordunun kaynaklara akseden belli başlı toplanma merkezleri, sultanın savaşta ikamet edeceği otağın kurulması, hem savaş öncesi hem de sonrasında görülen eğlence meclisleri kurulması geleneği, nevbet (askeri bando) çalınması, sultanın sancağının savaşta yeri ve kullanımı, düşmana barış önerisinde bulunmak, düşmanın moralini bozmak, onlara gözdağı vermek için gönderilen mektuplar aracılığıyla meydan okumak, kumandanların kendi ordularını muzaffer etmesi için Allah'a dua etmeleri, keşif birliği gönderme, öncü kuvvetlerin savaşması ve mübareze (teke tek dövüş) uygulamaları açıklanmaktadır. "*Savaş Sırasındaki Uygulamalar*"da nevbetiyanın savaşta rolü ve önemi; savaş naraları atılması; hakimiyet sembollerinden sancak, bayrak, çetr ve otağın savaşlardaki kullanımı; bunların yeri ve ele geçirilmesinin taşıdığı anlamdan bahsedilmektedir. "*Savaş Sonrasındaki Uygulamalar*" arasında aman vermek; mağlup hükümdar, kumandan veya askerleri teselli etmek; zapt edilen kalelerin burçlarına bayrak ve sancakların çekilmesi; Türkiye Selçuklu hükümdarlarının Myriokephalon gibi büyük savaşlar sonunda yaptıkları anlaşmalardan bahsedildikten sonra, nalbaha (sefer masrafinin karşılanması) için tazminat ödenmesi, civardaki ülkelere zaferleri ilan eden fetihnâmeler gönderilmesi, eğlence meclisleri kurarak zaferi kutlama, kumandanların ödüllendirilmesi konularına değinilmektedir. Savaş dışındaki zamanlarda (hazar) Türkiye Selçuklu sultanlarının vakitlerini, ordunun belirli bir kısmıyla birlikte askeri spor ve manevralarla, cirit ve çevgân oynayarak, gezintiler yaparak ve av partileri düzenleyerek geçirdikleri belirtilmektedir.

Eserin 5. bölümü (s. 159-214) "*Savaş Türleri*" adını taşır. Bu bölümde, öncelikle Türkiye Selçukluları'nın gerçekleştirdiği kale kuşatmalarından örnekler verilmektedir. Ardından "*Savunma Savaşları*" başlığı altında Türkiye Selçukluları'nın Haçlı, Moğol, Bizans kuvvetlerine karşı çeşitli şehirlerde yaptıkları savunma savaşları, kaynaklardaki anekdotlarla zenginleştirile-

rek renkli bir üslupta açıklanmaktadır. Meydan savaşları, yıldırma-yıpratma ve ani saldırı taktiklerine dair örnekler de bu bölümün alt başlıkları arasındadır. Burada özellikle Haçlılar ve Bizans'a karşı yapılan savunma savaşlarından bahsedilmektedir.

Eserin 6. ve son bölümü (s. 215-246) "*Donanmanın Oluşumu, Deniz Seferleri, Gemi Yapımı ve Tersaneler*" başlığını taşımakta olup Türkiye Selçukluları'nın denizcilik alanındaki faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Burada, Akdeniz'de kurulan ilk Türk donanmasının sahibi Çaka Beyliği'nin faaliyetleri, Süleymanşah'ın İstanbul Boğazı'nı kontrol etme girişimleri, onun halefi Ebulkasım'ın Marmara Denizi kıyılarındaki Kios'ta (Gemlik) bir tersane kurması ve donanma inşa etme çalışmaları, ancak Bizans ve Büyük Selçuklular'ın girişimleriyle bu çalışmaların başarısızlığa uğratılması, Türkiye Selçuklu ülkesini ve ticaret yollarını kuzeyde Karadeniz'e bağlayan Sinop'un güneyde ise Antalya ve Alanya şehrinin fethi, Alanya'da ilk tersanenin kurulması, ilk deniz aşırı sefer olan Suğdak Seferi, Türklerin doğu Karadeniz kıyılarına tam olarak hâkim olamayışının önündeki en büyük engel olan Komnenoslar'ın elindeki Trabzon'un kuşatılması (1228) ve bir süre Türkiye Selçuklu Devleti'nde idareyi ellerinde tutan Pervâneoğulları'nın denizcilik faaliyetleri açıklanmaktadır. Donanma kumandanlarının unvanları konusu, ayrı bir başlık altında ele alınmaktadır. Son olarak da Türkiye Selçuklu tersaneleri, buralarda inşa edilen gemilerin özellikleri hakkında bilgi verilmektedir.

Yazar "*Sonuç*" bölümünde (s. 247-248); Türkiye Selçukluları'nın, savaş sanatındaki yetenekleri sayesinde, dönemin süper güçlerinin orduları karşısında en zor şartlarda, en imkansız koşullarda bile geliştirdikleri pratik savaş çözümleriyle büyük başarılar sağladıklarını ve İslamiyet öncesi sahip oldukları savaş geleneğini bozmadan İslamiyet'in getirdiği yeni uygulamalarla bunları birleştirmeyi başardıklarını ve bu anlamda kendilerinden sonra bir dünya imparatorluğu kuran Osmanlılar için de iyi bir örnek oluşturduklarını belirtmektedir. Bunun yanı sıra Türk tarihinde ilk donanmanın kurulması ve ilk denizcilik faaliyetlerinin Türkiye Selçukluları devrinde gerçekleştirilmesinin de bir tesadüf olmadığını dile getiren yazar Kesik, Türkiye Selçukluları'nın Anadolu coğrafyasına hakim olmanın, bu bölgeyi üç yönden çevreleyen denizlere hakimiyetten geçtiğini çok kısa sürede anladıklarını; bunun, Akdeniz ve Karadeniz'e hakim olabilmeye yönelik faaliyetlere daha kuruluş devrinden itibaren ayrı bir önem ve destek vermelerinden anlaşıldığını da kesin olarak ifade eder.

Kitabın sonunda yararlanılan kaynak ve araştırma eserlerin listesinin verildiği "*Bibliyografya*" (s. 249-255) ve "*İndeks*" (s. 259-268) yer almaktadır. Ayrıca kitaba, açıklanan bahislere ilişkin görsel malzeme de eklenmiştir.

Muharrem Kesik'in bu kitabının, Türkiye Selçukluları'nın askeri tarihine dair önemli bir boşluğu dolduracağı açıktır. Her şeyden önce anlaşılabilir, sade ve kesin bilgileri aktarmayı amaç edindiğinden, genç neslin bu alandaki ilgisini de arttıracığı şüphesizdir. Hem tarihçilere hitap edebilecek bilimsel veriler ihtiva eden hem de tarih meraklılarının ilgisini tatmin edebilecek özelliğe sahip bu tarz çalışmaların sayısının artmasını temenni eder yazarı çalışmasından dolayı kutlarız.